

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

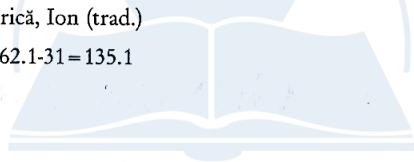
GOMBROWICZ, WITOLD

Ferdydurke / Witold Gombrowicz; trad.: Ion Petrică
București: RAO International Publishing Company, 2005

ISBN 973-576-890-9

I. Petrică, Ion (trad.)

821.162.1-31=135.1

RAO International Publishing Company
Grupul Editorial RAO
Str. Turda nr. 117-119, București, ROMÂNIA

WITOLD GOMBROWICZ

Ferdydurke

© Rita Gombrowicz & Ed. Rój, 1937
All rights reserved

© RAO International Publishing Company, 2005
pentru versiunea în limba română

Tiparul executat de
R.A. „Monitorul Oficial“
București, România

2005

ISBN 973-576-890-9

Capitolul I

Răpirea

MARTI M-AM TREZIT la ceasul acela hain și meschin, când noaptea luase de fapt sfîrșit, dar ziua încă nu izbutise să înceapă de-a binelea. Trezindu-mă brusc, am vrut să mă reped cu taximetru la gară, fiindcă mi se părea că plec undeva, abia în clipa următoare, de bine de rău, mi-am dat seama că în gară nu mă aștepta nici un tren al meu, că nu bătuse nici un ceas. Stăteam întins într-o lumină tulbure, iar trupul meu se temea cumplit și-mi strivea spiritul cu frica lui, spiritul îmi strivea trupul și pînă și cea mai neînsemnată fibră se încorda în aşteptare că nu se va întîmpla nimic, nu se va schimba nimic, nu va urma nimic și, orice s-ar întreprinde, nimic și nimic nu va începe. Era teama de neființă, frica de inexistență, neliniștea născută din neviață, spaima de ireal, tipătul biologic al tuturor celulelor mele în fața sfîșierii interioare, a risipirii și pulverizării. Teamă de meschinăria și banalitatea indecentă, spaima de deconcentrare, panica stîrnită de senzația fracțiunii, frica în fața violenței pe care o simteam în mine, ca și în fața celei care mă amenință din afară, și, ce-i mai grav, ceva mă însotea necontenit, fără să mă părăsească nici o clipă, ceva ce aş putea numi sentiment al

agasării și persiflării interioare și intercorpusculare, al sarcasmului celor mai deșanțate părți ale trupului meu și al părților analoge ale spiritului meu.

Visul care mă chinuisse și mă trezise noaptea era expresia spaimei. Prinț-o întoarcere în timp, fenomen care ar trebui interzis în natură, m-am văzut aşa cum eram pe la cincisprezece, șaisprezece ani – mă transferasem în tinerețe – și, stînd în bătaia vîntului, pe o piatră, în apropierea unei mori de pe malul rîului, spuneam ceva, îmi auzeam vocea de cocoșel, pitigăiată și de mult uitată, îmi vedeam nasul cât un năsturel pe față încă neformată și mîinile prea mari – simțeam consistența dezagreabilă a acestei faze intermediare, tranzitorii a dezvoltării. M-am trezit rîzind și tremurînd de teamă că, aşa cum sănătatea astăzi, trecut de treizeci de ani, îl persiflez, îl iau în derîdere pe puștanul cu casă la gură, cum eram eu atunci, iar el mă persiflează pe mine și că, în egală măsură, amîndoi sănătatea persiflați. Nefericită memorie, care ne faci să cunoaștem căile pe care am ajuns la stadiul actual de posedare! Apoi, pe jumătate visând, deși mă trezisem, mi se păru că trupul meu nu e unitar, că unele organe sănătatea încă de copil, iar capul meu își bate joc și își rîde de pulpă, pulpa, la rîndul ei, de cap, că degetul ironizează inima, inima – creierul, nasul – ochiul, ochiul chicotește și hohotește pe seama nasului – și toate aceste organe se violentau sălbatic într-o atmosferă de atotcuprinzătoare și copleșitoare panironie. Iar cînd m-am trezit de-a binelea și am început să mă gîndesc la viața mea, echipa nu-mi slăbea deloc, dimpotrivă, devinea și mai puternică, deși uneori o întrerupea (sau o amplifică) un zîmbet pe care gura nu reușea să-l evite. La mijlocul drumului vieții mele, m-am trezit într-un codru întunecat. Și, ce-i mai rău, codrul acela era *verde*.

Treaz, eram tot atât de instabil, de sfîșiat, ca în vis. Trezusem nu de mult Rubiconul inevitabilei vîrste de treizeci de

ani, depășisem o piatră de hotar; după certificatul de naștere și după aparență eram un om matur, în realitate, nu eram. Ce eram eu, de fapt? Un jucător de bridge de treizeci de ani? Un lucrător sporadic, ocazional, care îndeplinea niște mărunte funcții vitale la termene fixe? Care era situația mea? Băteam cafenelele și barurile, mă întîlneam cu diferiți oameni, schimbam cu ei cîteva cuvinte, uneori și idei, dar situația mea nu era clară și nici eu nu știam dacă sănătatea sau puștan; și aşa, la cumpăna dintre ani, nu eram nici una, nici alta – eram nimic –, iar cei de o vîrstă cu mine, care se însuraseră și aveau o anumită poziție, nu atât față de viață, cît prin diferite instituții de stat, mă priveau cu îndreptățită suscipiune. Mătușile mele, acele numeroase sferto-mame, moștenite, pripăsite, dar înzestrate cu dragoste sinceră, încercau de multă vreme să mă determine să mă stabilizez cumva, ori ca avocat, ori ca funcționar – nedeterminarea mea era jenantă pentru ele, fiindcă nu știau cum să-mi vorbească, nu știau ce sănătatea, în cel mai bun caz molfăiau niște cuvinte.

– Józio, spuneau între două molfăiel, e timpul, copile dragă. Ce vor spune oamenii? Dacă nu vrei să fii medic, fii măcar afemeiat, numai să se știe... să se știe...

Și auzeam cum își șopteau una alteia că nu sănătatea pregătită pentru viață, pentru societate, apoi iar începeau să molfăie, obosite de vidul pe care-l cream în capul lor. Într-adevăr, situația aceasta nu putea continua la nesfîrșit. Arătătoarele ceasului naturii erau neîndurătoare și hotărîte. Cînd mi-au dat și ultimele măsele de minte, ar fi trebuit să trag concluzia că dezvoltarea mea luase sfîrșit și sosise vremea inevitabilului sacrificiu, cînd bărbatul trebuie să-l ucidă pe adolescentul neconsolat, să-și ia zborul, ca fluturele, abandonînd trupul larvei. Din neguri, din haos, din vîrtejuri, vuieți, curente și revârsări tulburi, din stuf și trestii, din orăcăitul broăstelor trebuia să mă transfer în forme clare, cristalizate, să mă aranjez,

să mă cizelez, să intru în viața socială a celor maturi și să mă conversez cu ei.

Și totuși! Eu încercasem, mă strădusem, dar mă pufnea rîsul când mă gîndeam la rezultatele acestor încercări. Ca să mă aranjez și să mă clarific că de către, m-am apucat să scriu o carte – e ciudat, dar mi se pare că intrarea mea în lume nu putea avea loc fără o clarificare, cu toate că pînă acum nu s-au văzut clarificări care să nu fie în același timp și întunecări. Doream întîi ca prin intermediul cărții să le cîștig bunăvoie înțelegere, pentru că apoi, în contact direct, să găsesc un teren pregătit și, mă gîndeam eu, dacă reușesc să las în sufletul lor o imagine pozitivă, atunci această imagine mă va forma și pe mine: în felul acesta, chiar dacă n-aș fi vrut, m-aș fi maturizat. Atunci de ce m-a trădat condeiul? De ce sfînta decență nu mi-a îngăduit să scriu un roman oarecare și, în loc să caut motive înălțătoare în inimă și în suflet, le-am căutat în straturile inferioare, am introdus în text niște broaște, picioare, numai lucruri nematurizate și fermentate, izolîndu-le, pe hîrtie, doar prin stil și o tonalitate glacială și stăpînită, sugerînd că vreau să mă despart de tot acel ferment? De ce, parcă în pofida intențiilor mele, i-am dat cărții titlul *Amintiri din perioada maturizării*? În zadar m-au sfătuit prietenii să nu-i dau un asemenea titlu și, în general, să mă feresc de orice aluzie la imaturitate. „Nu face asta, îmi spuneau, imaturitatea este o noțiune dură, dacă tu însuți te consideri imatur, atunci cine să te considere matur? Nu înțelegi că prima condiție a maturității, fără de care nu poți face nici un pas, e să te socotești tu însuți matur?“ Mie mi se părea însă că nici nu se cuvine să te lepezi atât de ușor și de ieftin de puștanul din tine; că adulții sănătății sunt prea ageri și prea subtili ca să se lase înselați și că acela care este urmărit necontenit de puștan nu are voie să se arate în public fără el. Poate că aveam

eu o atitudine prea serioasă față de seriozitate, că supraestimam maturitatea celor maturi.

Amintiri, amintiri! Cu capul înfundat în pernă, cu picioarele sub plapumă, bîntuit când de rîs, când de teamă, făceam bilanțul intrării mele în rîndul oamenilor maturi. Prea multă tacere înconjoară metehnele și carențele personale, interioare, ale acestei intrări cu consecințe ireparabile. Scriitorii, oameni înzestrăți cu har, pe care-l folosesc în tratarea celor mai îndepărtate și minore probleme, cum ar fi drama sufletească a împăratului Carol al II-lea, provocată de căsătoria Brunhildei, se feresc să abordeze problema cea mai importantă a prefacerii lor în persoane publice, sociale. Se vede că ar prefera să se creadă că sănătății scriitor din voia divină, și nu din cea omenească, și că au picat din cer cu talentul lor cu tot; se jenează să dezvăluie cu ce concesii, cu ce înfrângeri personale și-au cîștigat dreptul de a scrie despre Brunhilda sau, să zicem, despre viața apicultorilor. Nu, despre viața lor personală nu suflă nici o vorbă, numai despre viața apicultorilor. Fără îndoială, după ce ai scris douăzeci de cărți despre viața apicultorilor, poți deveni un monument, dar ce relație, ce legătură există între regele albinăritului și bărbatul particular, unde-i legătura dintre bărbat și tînăr, dintre tînăr și adolescent, dintre adolescent și copil, că doar toți ați fost cândva copii, ce folos are puștanul vostru de pe urma aceluia rege? Viața, care nu respectă aceste raporturi și nu-și realizează în întregime propria dezvoltare, este ca o casă construită de la acoperiș și, inevitabil, trebuie să sfîrșească într-o manifestare schizofrenică de dedublare a personalității.

Amintirile! Este un blestem al umanității faptul că existența noastră pe această lume nu suportă nici o ierarhie concretă și durabilă, ci totul curge necontenit, se revarsă, se mișcă, și fiecare trebuie să fie perceptu și apreciat de fiecare, iar opinia celor obscuri, mărginiți și tîmpii, opinia lor

despre noi nu este mai puțin importantă decât opinia celor ageri, luminați și subtili, fiindcă omul este profund dependent de imaginea lui creată în sufletul altui om, chiar dacă acest suflet ar fi al unui cretin. Resping categoric punctul de vedere al colegilor mei de condei, care adoptă o atitudine aristocrată, superioară, față de opinia tîmpîșilor, afirmînd că *odi profanum vulgus*¹. Ce mod ieftin și simplist de a fugi de realitate, de a se refugia în megalomanie! Eu susțin că, dimpotrivă, cu cât opinia cuiva este mai mărginită, mai tîmpită, cu atît ea este mai importantă, mai arzătoare, exact ca o gheată strîmtă care se face simțită mai dureros decât una bine croită. Ah, judecata omenească, abisul judecăților și părerilor despre intelectul tău, despre inima ta, despre caracterul tău și despre toate amănuntele organizării tale – toate se deschid în fața îndrăznețului care și-a înveșmîntat gîndurile în tipar și le-a dat drumul în lume, pe hîrtie, ah, hîrtia, tiparul, tiparul! Si nu mă refer aici la cele mai cordiale, la cele mai agreabile judecăți ale mătușilor noastre, nu, mai degrabă aş vîza judecățile altor mătuși, ale țătelor din cultură, ale sfero-autoarelor și semi-criticelor pripășite, care-și răspîndesc judecățile prin publicații. Căci asupra culturii universale s-a abătut un stol de muieruști pripășite, oploșite pe lîngă literatură, nespus de pricepute în domeniul valorilor spirituale și de orientate în estetică, de cele mai multe ori deținătoare ale unor concepții și cugetări proprii, conform căroră Oscar Wilde e depășit, iar Bernard Shaw este un maestru al paradoxului. Ah, ele știu că trebuie să fie independente, hotărîte și profunde, aşa că de obicei sunt independente, profunde și hotărîte fără exagerare, și pline de o blîndețe de țată. Țăta, țăta, țăta! Ah, cine n-a fost niciodată pe masa de lucru a unei

țăte culturale și nu a fost prelucrat pe mutește, fără nici un geamăt, de mentalitatea lor care trivializează totul și ia viații orice urmă de viață, cine nu a citit în ziar părerea unei țăte despre el, acela nu știe ce înseamnă banalitatea, nu știe ce banalitate zace într-o țăta.

Apoi să luăm opiniile moșierilor și moșiereselor, ale domnișoarelor de pension, opiniile meschine ale funcționarilor mărunți, precum și opiniile birocratice ale funcționarilor superiori, opiniile avocaților, opiniile extravagante ale elevilor, opiniile vanitoase ale bătrînilor, ori opiniile publiciștilor, opiniile militanților sociali și ale soților de medici, în sfîrșit, opiniile copiilor care ascultă opiniile părintilor, opiniile slujnicelor mai tinere și ale bucătăreselor, opiniile verișoarelor, opiniile liceenelor – torrente de opinii, și fiecare face din tine un alt om și te imaginează în sufletul lui. De parcă te-ai fi născut în o mie de suflete neîncăpătoare! Situația mea era însă cu atît mai dificilă și mai iritantă, cu cât cartea mea era mai dificilă și mai iritantă în comparație cu operele mature convenționale. Ce-i drept, îmi atrăsesese un număr de prieteni aleși, iar dacă țătele culturale, precum și alți reprezentanți ai vulgului, ar fi putut auzi discuțiile rafinate pe care le purtam în cercuri selecte, închise și inaccesibile lor pînă și în vis, cum eram hrănit de cei Recunoscuți și Străluciți cu strălucire și recunoaștere, cred că ar fi căzut lați în fața mea și mi-ar fi sărutat tălpile. Pe de altă parte însă, în cartea mea trebuie să fi fost și ceva imatur, ceva ce îndreptățea familiarismul și atragea făpturile intermediare, care nu erau nici una, nici alta, într-un cuvînt, cea mai cumplită pătură a semidocților; perioada de maturizare ispitise periferia culturii. Poate că, fiind prea subtilă pentru mințile înguste, nu era îndeajuns de distanță și de trufă să față de vulgul receptiv numai la manifestările exterioare ale seriozității.

¹ „Urâsc profanul vulg“ (lat.) – începutul primei ode din carte a treia a *Odelor* lui Horațiu (n.tr.)

Mi s-a întîmplat nu o dată să ies din lăcașe sacre, acoperite de splendoare, unde fusesem primit cu respect, și s-o întîlnesc în stradă pe o doamnă inginer sau pe o domnișoară de pension, care mă trătau familiar, ca pe unul de-al lor, ca pe o rudă, ca pe un amic imatur, mă băteau pe umăr și-mi spuneau: „Servus, Józiek, tu, prostule, tu – tu, imaturule!“ Și aşa, pentru unii eram întelept, pentru alții – prost, pentru unii – remarcabil, pentru alții – neglijabil, pentru unii – comun, pentru alții – aristocrat. Plasat între piscuri și abis, familiar și unora, și altora, respectat și defăimat, semet și umilit, capabil și incapabil, la întîmplare, în funcție de situație! Viața mea a devenit de atunci mai sfîșiată decât fusese în zilele petrecute în liniștea căminului părintesc. Și nu mai știam nici eu al cui sănt: al celor care mă prețuiesc sau al celor care nu mă prețuiesc.

Dar, ce-i mai rău, urînd vulgul semidocților, cum cred că nu l-a urît nimeni vreodata, urîndu-l cu dușmanie, mă trădam pe mine însuși cu vulgul: mă împotriveam elitei și aristocrației și mă smulgeam din brațele deschise prieteneste, pentru a mă refugia în labele grosolane ale celor care mă socoteau un neisprăvit. Pentru orice om, lucrul hotărîtor și de cea mai mare însemnatate pentru dezvoltarea lui ulterioară este stabilirea obiectului la *care se raportează* și față de care se organizează, dacă acționînd, vorbind, aiurînd, scriind, omul și are în vedere, și ia în considerare numai pe oamenii maturi, realizați, un univers de noțiuni clare, cristalizate, sau dacă e urmărit neconitenit de viziunea vulgului, a imaturității, a elevilor, a domnișoarelor de pension, a moșierilor și sătenilor, a țațelor culturale, a publiciștilor și foiletoniștilor, de viziunea unei periferii dubioase și tulburi, care stă la pîndă și, încetul cu încetul, îl înfășoară într-o verdeață asemănătoare iederiei, lianelor și altor plante africane. N-am putut uita niciodată universul derizoriu al oamenilor

neîmpliniți și, intrînd în panică, cumplit de scîrbit, cutremurîndu-mă numai la închipuirea verdelui mocirlos, nu reușeam să scap de el, eram fascinat ca o pasare la vederea șarpei. Parcă un demon mă ispitea la imaturitate! Parcă, împotriva naturii, favorizam și iubeam sferele inferioare pentru că mă mențineau puștan. Nici o clipă nu puteam spune ceva întelept, fiindcă știam că undeva acolo, în provincie, un doctor mă socotește prost și așteaptă de la mine numai prostii, și nu mă puteam comporta cuviincios și serios în societate, fiindcă știam că anumite domnișoare de pension așteaptă de la mine numai lucruri necuviincioase. În lumea spiritului domnește în permanență violență, noi nu avem o existență independentă, săntem doar funcția altor oameni, trebuie să fim aşa cum ne văd alții, iar drama mea personală constă în faptul că eu mă lăsam dominat cu o voluptate morbidă în primul rînd de prichindei, de ținici, de puștani și de țațele culturale. Dar să porți mereu în spinare cîte o țață, să fii naiv pentru că un naiv consideră că ești naiv, să fii prost pentru că un prost te socotește prost, să fii necopt pentru că un imatur te scufundă și te îmbăiază în verdeață lui, ai putea înnebuni, dacă n-ar exista și cuvîntul „dar“, care îți permite totuși să trăiești! Să treci pe lîngă universul acela superior și matur și să nu poți pătrunde în el, să fii la un pas de rafinament, de eleganță, de întelepciune, de sobrietate, de opiniile celor maturi, de aprecierea reciprocă, de ierarhii, de valori și să nu poți gusta aceste bomboane decât prin geam, să nu ai acces la aceste lucruri, să fii mereu în plus! Să trăiești printre oamenii maturi și să ai mereu impresia, ca la șaisprezece ani, că doar te prefaci că ești matur. Să te prefaci că ești scriitor, să parodiezi un stil și expresii mature și prețioase? Să te angajezi, ca artist, într-o luptă publică necruțătoare pentru propriul „eu“, favorizîndu-ți pe ascuns inamicii?